

Postavení orgánu sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníka ohroženého dítěte a jeho role v řízení ve věcech péče o děti. Úloha soudů a orgánů veřejné moci v těchto řízeních (judikatura Ústavního soudu)

doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph. D.

Úvod

Pokud má být dítě skutečně nositelem práv, je nutné, aby se jich mohlo účinně domáhat. Absence způsobilosti k právním úkonům je jednou ze základních překážek přístupu dítěte k soudu. Proto je zastoupení dítěte nezbytným předpokladem pro účinnou ochranu jeho práv.

Analýza se zabývá problémy spojenými s postavením orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále též „OSPOD“) jako opatrovníka dítěte a jeho vlivem na rozhodování o ve věcech péče o dítě. Práce vychází především z judikatury Ústavního soudu (dále též „Soud“), týkající se role OSPODu v těchto řízeních. Cílem analýzy je objasnit charakter problémů na případech, v nichž Soud shledal porušení ústavně zaručených základních práv v důsledku zásahů OSPODu či jeho nečinnosti v řízení. Analýza zahrnuje také kauzy, z nichž je zřejmá intervence OSPODu směřující svými postoji a opatřením nikoli k podpoře ochrany rodičovství a obnovení funkcí rodiny, ale naopak v první řadě k oddělení dětí od rodičů. Zásady vyslovené Soudem v těchto kauzách interpretují nejen úlohu OSPODu, ale také roli soudů a dalších orgánů veřejné moci v řízení ve věcech dítěte.

1. Problémy postavení orgánu sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníka ohroženého dítěte

Přirozeným zástupcem dítěte jsou jeho rodiče (případně poručník – tzv. zákonní zástupci), kteří zastupují dítě při právních jednáních, k nimž není dítě způsobilé.¹ Ovšem v případě, že jsou rodiče

¹ Pokud mají rodičovskou zodpovědnost v souladu s úpravou v § 865 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „OZ“).

spolu s dítětem také účastníky řízení nebo hrozí-li z jiného důvodu střet zájmů mezi dítětem a rodiči, případně mezi dětmi týchž rodičů, soud je povinen ustanovit dítěti opatrovníka, pro něhož se vžil název tzv. kolizní opatrovník (dále též „opatrovník“).² Za střet zájmů se v praxi vždy považuje situace, kdy rodiče a jejich děti jsou účastníky stejného civilního řízení. Ne však vždy v každém stejném řízení musí být existence střetu zájmů mezi dětmi a rodiči jednoznačná, a to především v řízeních, v nichž se nejedná o spor mezi rodiči o svěření dětí do výchovy či odebrání dítěte z péče rodičů. Na tuto skutečnost poukázal Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 3304/13, když vyslovil, že kolize mezi zájmy nezletilých stěžovatelů a jejich rodičů v případě řízení o účinnosti darovací smlouvy je velmi subtilní, a to především ve vztahu k nečinnosti kolizního opatrovníka (OSPODu), který nezletilým a jejich rodičům v podstatě znemožnil účinně se bránit.³

Zatímco úprava obsažená v zákoně o rodině stanovila, že kolizním opatrovníkem soud zpravidla ustanoví orgán sociálně-právní ochrany, nový občanský zákoník již neurčuje, kdo má být stanoven kolizním opatrovníkem dítěte.⁴ Zákon o zvláštních řízeních soudních (dále též „z. ř. s.“) stanoví, obdobně, jako dříve zákon o rodině, že opatrovníkem soud zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí.⁵ V praxi je OSPOD stále nejčastěji ustanovován kolizním opatrovníkem dítěte.⁶ Podle Soudu by však úprava v novém občanském zákoníku měla umožnit soudům větší flexibilitu, aby neustanovovaly automaticky ve všech případech dětem jako opatrovníka OSPOD.⁷

Opatrovník za dítě vykonává všechna procesní práva účastníka řízení, je oprávněn činit jménem dítěte všechny úkony účastníka řízení a zastupuje dítě v celém soudním řízení až do jeho pravomocného skončení, včetně případného řízení odvolacího.⁸ Svě zastupování by měl opatrovník vykonávat aktivně, dítěti poskytnout všech potřebné informace a konzultace, a v řízení skutečně hájit práva dítěte. K tomu je zapotřebí, aby měl dostatečnou znalost věci, ale i názorů a stanovisek dítěte

² § 892 OZ a § 469 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „z. ř. s.“). K termínu „kolizní opatrovník“ viz např. Hilšerová, Eva. Může advokát, jako soudem ustanovený kolizní opatrovník nezletilého, nahlížet do spisové dokumentace o dítěti, vedené OSPOD?“ in Bulletin advokacie 6/2014, str. 32.

³ Nález sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014, K právu dítěte na projednání věci v jeho přítomnosti a na slyšení v soudním řízení, jehož se týká; nejlepší zájem dítěte.

⁴ § 892 odst. 3 OZ.

⁵ V případě věcí se vztahem k cizině Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Srov. ustanovení § 37 odst. 2 zákona o rodině, §892 odst. 3 OZ a 469 a § 470 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále též „z. ř. s.“).

⁶ Méně často soudní čekatel. V případech s mezinárodním prvkem Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 470 z. ř. s.

⁷ Nález sp. zn. I. ÚS 3304/13.

⁸ K postavení kolizního opatrovníka viz podrobněji in Eva Hilšerová, Může advokát..., str. 31-35. Viz též Zpráva o šetření ve věci podnětu JUDr. M. H. ze dne 20. 1. 2014, sp. zn. 3907/2013/VOP/EHŠ.

tak, aby mohl co nejlépe naplnit zájem dítěte. Jinými slovy, opatrovník „by měl soudu pomoci určit, co je v zájmu dítěte“.⁹

Problém nastává, když OSPOD jako opatrovník dítěte nevykonává svou činnost v souladu s těmito principy. Nehájí zájmy dítěte dostatečně nebo je zaměňuje za svůj vlastní pohled na věc, chybí mu kvalifikace a zkušenosti potřebné pro zastupování dítěte v případech, které vyžadují odborné znalosti, není v řízení při hájení práv dítěte aktivní či je nečinný úplně. V takových případech dítě nemůže vykonávat práva účastníka řízení a domáhat se ochrany svých práv.

Nedostatek objektivního posouzení se projevuje v situacích, v nichž OSPOD vystupuje v řízení zároveň jako navrhovatel a zároveň jako kolizní opatrovník. Na tento střet zájmů upozorňuje odborná literatura i veřejný ochránce práv. Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) v kauze *Havelka a další proti ČR* vyslovil, že je politováníhodné, že OSPOD, který podal návrh na svěřeni dětí do ústavní výchovy, byl ustanoven opatrovníkem stěžovatelů.¹⁰ S tímto závěrem se Ústavní soud výslovně ztotožnil v kauze sp. zn. II. ÚS 485/10. Nutné dodat, že ani v této kauze, ani v dalších, v nichž OSPOD vystupoval současně jako navrhovatel i jako opatrovník, Soud nezrušil napadená rozhodnutí z tohoto důvodu, neboť rozhodl o kasaci rozhodnutí na základě jiných námitek stěžovatelů.¹¹

Z judikatury Soudu je zřejmý také značný vliv, jaký mají v řízení ve věcech péče o děti stanoviska a zprávy OSPODu na konečné rozhodnutí soudu. OSPOD tak fakticky ovlivňuje i rozhodování, v němž není navrhovatelem, a to jak v případech řízení o nařízení ústavní výchovy, tak i v řízeních o svěřeni dítěte do výchovy rodičů či o úpravě styku. Vzhledem k tomu, že názor zprostředkovaný OSPODem je stále uznáván jako rovnocenná či dokonce prioritní varianta k přímému slyšení dítěte, představuje postoj OSPODu často základní východisko pro náhled na věc a rozhodnutí soudu. Tento fakt zesiluje i to, že k relevanci názoru dítěte se v judikatuře přistupuje velmi obezřetně.

⁹ Důvodová zpráva k Pokynům Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem přijaté Výborem ministrů Rady Evropy 17. 11. 2010, Council of Europe Publishing, Strasbourg Cedex, France. Dostupné též na http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_CS.pdf (dále jen „Pokyny“).

¹⁰ Rozsudek ze dne 21. 6. 2007, *Havelka a další v. Česká republika* (stížnost č. 23499/06).

¹¹ Srov. nález sp. zn. II. ÚS 485/10 ze dne 13. 4. 2010, N 82/57 SbNU 93, K povinnosti soudu zkoumat skutečné důvody nezájmu rodiče o dítě při rozhodování o osvojení, nález sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009, N 80/53 SbNU 11, K právu dítěte na slyšení v případě zásahu do osobní svobody, nález sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011, N 131/65 SbNU 59, Neústavnost předběžného opatření o umístění nezletilého do psychiatrické léčebny při odmítání styku s druhým rodičem, nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010, N 146/58 SbNU 227, K otázce předběžného opatření ve věcech péče o nezletilé ve vztahu k právům rodičů, dětí a problematice spravedlivého procesu a nález sp. zn. II. ÚS 2546/10 ze dne 6. 9. 2011, N 150/62 SbNU 303, Posouzení důvodů pro odnětí nezletilého dítěte z péče matky a odevzdání do ústavní péče.

Z hlediska způsobů intervence OSPODu v řízení týkajících se oddělení dítěte od rodičů Soud upozornil, že tyto orgány by měly svou iniciativu směřovat především k aktivní pomoci rodinám a nikoli naopak k omezování rodičovských práv a oddělení dítěte od rodičů.¹²

Ústavní soud se vyjádřil také k zásadní otázce, kterou je kvalita zastoupení a aktivita opatrovníka v případě zastupování dítěte OSPODem. Zdůraznil m. j., že tam, kde řízení vyžaduje odborné znalosti, je pro účinnější ochranu práv vhodnější, aby dětem byl ustanoven jako opatrovník advokát. Podle Soudu není dobré kumulovat funkce opatrovníka, hájícího nejlepší zájem dítěte a jeho právního zástupce, který má hájit stanoviska dětí. Pokud je OSPOD jako opatrovník dítěte nečinný, je povinností soudu na toto reagovat a přistoupit ke změně opatrovníka.

Rolí nejen opatrovníka, ale i soudů a případných dalších zúčastněných orgánů státu v řízení ve věcech dítěte je totiž především ochrana rodičovství a rodinného života. Pokud si stát činí nárok na zasahování do těchto vztahů, měl by se v první řadě snažit nalézt pozitivní opatření směřující k co nejlepšímu fungování rodinných vztahů v dané situaci a teprve poté v nezbytných případech hledat jiné alternativy řešení konkrétního problému.

2. Judikatura Ústavního soudu k problematice postavení OSPODu jako opatrovníka dítěte

2. 1. Střet zájmů v případě postavení OSPODu jako navrhovatele a kolizního opatrovníka v judikatuře Ústavního soudu

Nedostatkem nezávislosti a objektivního posouzení ze strany OSPODu se zabývala odborná literatura i veřejný ochránce práv při svém šetření. Podle závěrů veřejného ochránce práv opatrovníkem nezletilého ve věcech péče o nezletilé by s ohledem na možnou kolizi zájmů soud neměl ustanovovat OSPOD, z jehož podnětu nebo návrhu se řízení vede. Důvodem ustanovení jiné osoby (např. advokáta) je posílení práv dítěte, zajištění jeho rovného postavení v řízení a efektivní a kvalifikovaná ochrana jeho práv.¹³

S účinností od 1. 1. 2014 je uvedený princip zahrnut i do právní úpravy. Zákon o zvláštních řízeních soudních pro zastoupení dítěte ve věcech péče soudu o nezletilé stanoví, že byl-li jmenován

¹² Nález sp. zn. IV. ÚS 257/05 ze dne 26. 1. 2006, N 26/40 SbNU 211, K vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem či nález II. ÚS 485/10.

¹³ Zpráva o šetření ve věci podnětu JUDr. M. H.

opatrovníkem nezletilého orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal podnět nebo návrh na zahájení řízení, jmenuje soud na návrh opatrovníka jiného.¹⁴

Problém zastupování dětí navrhujícím OSPODem dětí se projevil i v judikatuře Ústavního soudu, zejména v případech nařízení ústavní výchovy. Klíčovým je zde rozsudek ESLP ve věci *Havelka a další proti ČR*. V této kauze podal OSPOD návrh na vydání předběžného opatření na svěřeni nezletilých dětí do ústavní výchovy. Návrh odůvodnil v podstatě zhoršujícími se ekonomickými a sociálními podmínkami rodiny, kdy podle OSPODu otec, kterému byly děti svěřeny do výchovy, nebyl schopen uspokojovat jejich základní životní potřeby. Opatrovníkem dětí byl ustanoven OSPOD, který podal návrh na svěřeni dětí do ústavní výchovy.

Ještě před posuzováním případu před ESLP projednával kauzu Ústavní soud pod. sp. zn. II. ÚS 522/05. Ústavní stížnost posoudil jako zjevně neopodstatněnou a to včetně námítky týkající se OSPODu jako kolizního opatrovníka a navrhovatele. Soud uvedl, že v řízení ve věcech péče o nezletilé „*nejsou soudy vázány jakýmkoliv návrhy stran a nejsou tedy vázány ani návrhem orgánu sociálně právní ochrany dětí na nařízení ústavní výchovy, ale naopak zcela postupují podle zásady oficiality. Kdo podal v konkrétní věci návrh, není tedy pro další řízení vůbec rozhodné.*“¹⁵ To, že v tomto případě vystupoval OSPOD jednak jako navrhovatel i jako kolizní opatrovník dle Soudu odpovídalo povaze a věci zákona o sociálně právní ochraně dětí a nemělo to na práva stěžovatelů žádný vliv, neboť skutkový stav byl zjištěn za součinnosti všech účastníků.

Když se případ dostal před ESLP ten posoudil tuto otázku odlišně. Konstatoval, že OSPOD by neměl být ustanoven opatrovníkem, pokud bylo na jeho návrh zahájeno řízení ve smyslu § 14 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochrany dětí: „*Pokud je totiž tento orgán v procesním postavení navrhovatele, nemůže současně plnit odlišnou úlohu opatrovníka, a soud by proto měl určit jinou vhodnou osobu.*“¹⁶

Na závěr ESLP později odkázal Ústavní soud v kauze sp. zn. II. ÚS 485/10 týkající se rozhodnutí soudů o osvojení bez souhlasu rodičů. Stěžovatelky (matka a její dcera) v ústavní stížnosti namítaly porušení práva na spravedlivý proces v tom, že nezletilá byla zastoupena opatrovníkem, který byl v řízení zároveň navrhovatelem. Podle stěžovatelek došlo ke kolizi zájmů, neboť navrhovatel a kolizní opatrovník v jedné osobě činil jménem nezletilé procesní úkony tak, aby odrážely jeho stanovisko uvedené v jeho návrhu. Tím, že navrhovatel tak zásadního rozhodnutí – osvojení dítěte bez souhlasu

¹⁴ § 469 odst. 2 z. ř. s.

¹⁵ Usnesení sp. zn. II. ÚS 522/05 ze dne 16. 11. 2005.

¹⁶ Rozsudek ESLP *Havelka a další v. Česká republika*.

rodiče - je zároveň procesním zástupcem dítěte, je ještě před soudním rozhodnutím předjímano, že rozhodnutí v zájmu dítěte je. S odkazem na rozsudek ESLP ve věci *Havelka a další proti ČR* stěžovatelky uvedly, že pokud princip tam vyslovený platí v řízení o nařízení ústavní výchovy, což je opatření dočasného charakteru, musí pak platit i v případech, kdy je navrhováno opatření, které rodinu rozdělí nezvratným způsobem.

Soud zrušil napadená rozhodnutí, neboť závěry obecných soudů o nutnosti vyslovení kvalifikovaného nezájmu matky vůči dceři, a tím jejího právního uvolnění k adopci, nerespektovaly ústavně právní podmínky pro zásah do práva stěžovatelky na rodinný život. Vzhledem k těmto důvodům kasace se Soud již dále nezabýval námitkou ohledně postavení OSPODu jako navrhovatele a opatrovníka. Uvedl, že se plně ztotožňuje se závěry rozsudku ESLP *Havelka a ostatní proti ČR*, nicméně „*ty na nyní projednávanou věc ne zcela doléhají, neboť v řízení podle § 180a o. s. ř. není orgán sociálně-právní ochrany dětí účastníkem řízení, ale ze zákona má pouze postavení opatrovníka nezletilého dítěte (viz § 68 odst. 3 zákona o rodině).*“¹⁷

OSPOD jako navrhovatel i opatrovník v řízení o nařízení ústavní výchovy vystupoval i v dalších závažných kauzách, v nichž Soud zrušil napadená rozhodnutí obecných soudů pro jejich rozpor s Úmluvou a Listinou.

V kauze sp. zn. II. ÚS 1945/08 stěžovatelé (matka a její nezletilý syn) s odkazem na rozsudek *Havelka a další proti ČR* namítali, že nezletilý byl v řízení procesně zastoupen OSPODem, který měl v řízení zároveň postavení účastníka, jenž v předchozím řízení navrhoval ústavní výchovu. Podle stěžovatelů by zastoupení dětí do té doby nezúčastněným subjektem bylo proto „*rozhodně vhodnější, protože orgán sociálně-právní ochrany dětí ztrácí chladnou hlavu a profesionální odstup a řízení pojímá prestižně.*“¹⁸ Vzhledem k tomu, že námitka stěžovatelů, že nezletilý nebyl v řízení slyšen, vedla k vyhovění ústavní stížnosti, Soud se již touto námitkou postavení OSPODu nezabýval.

Ve věcech pod sp. zn. IV. ÚS 2244/09 a II. ÚS 2546/10 Soud projednával případ odebrání dítěte matce hned po porodu a jeho odevzdání do kojeneckého ústavu v podstatě pro nespolečenskou spolupráci matky s orgány sociálně-právní ochrany dětí a neprokázání dostatečných bytových a sociálních podmínek. Předběžné opatření, kterým byla dcera stěžovatelky odevzdána do kojeneckého ústavu, bylo vydáno na základě podnětu sociálního odboru městské části Praha 6, který byl později v řízení o nařízení ústavní výchovy ustanoven opatrovníkem nezletilé. Ústavní soud napadená rozhodnutí v obou

¹⁷ Nález sp. zn. II. ÚS 485/10.

¹⁸ Nález sp. zn. II. ÚS 1945/08.

případech zrušil pro porušení Úmluvy a Listiny, ale opět nikoli přímo pro postavení OSPODu jako navrhovatele i opatrovníka nezletilé.

Také v poněkud absurdním případě umístění dítěte do psychiatrické léčebny z důvodů odmítání styku s otcem, byl navrhovatelem řízení na nařízení ústavní výchovy opatrovník nezletilého – OSPOD. Ten poté navíc podal odvolání proti usnesení okresního soudu, kterým bylo toto opatření k návrhu matky zrušeno, z čehož vyplývá, že trval na svém stanovisku i s ohledem na vývoj okolností, které vedly okresní soud ke zrušení předběžného opatření.¹⁹

2. 2. Faktická moc OSPODu

Orgán sociálně-právní ochrany hraje významnou úlohu při zprostředkování názoru dítěte v řízení a rozhodování ve věcech, které se týkají dítěte. Jeho faktický vliv v této roli je značný. Soudy totiž přikládají stanoviskům a návrhům OSPODu velkou váhu, což je zřejmé z judikatury týkající se práva dítěte na slyšení. Zprávy OSPODu jsou navíc stále nejčastější způsobem zjištění názoru dítěte k věci, kterému soudy dávají často přednost před přímým slyšením dítěte. Tato praxe je problematická především v případech, kdy dítě slyšeno není vůbec či se jeho názor liší nebo je přímo protichůdný se stanoviskem OSPODu. Ke zkreslení názoru dítěte však dochází již na základě samotného zprostředkování. ESLP v této souvislosti v kauze *Havelka a další proti ČR* upozornil, že vnitrostátní soudy se opíraly zejména o důkazy předložené opatrovníkem, ačkoli byly z úřední povinnosti na základě zásady oficiality povinny hledat pravdu.

Zjišťování názoru dítěte prostřednictvím OSPODu je považováno za souladné s čl. 12 Úmluvy i po novelizaci o. s. ř., kdy s účinností od 1. 1. 2008 je podle nového § 100 odst. 4 stanoveno, že „...*názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí...*“²⁰

Zásadním rozhodnutím z hlediska způsobu vyjádření názoru dítěte byl nálezn sp. zn. II. ÚS 1945/08, vydaný již po účinnosti nové úpravy o. s. ř. Soud zde s odkazem na důvodovou zprávu k novelizaci vyslovil zásadu priority zjišťování názoru dítěte z jeho přímého výslechu nad jeho alternativami (včetně zprostředkováním OSPODem), které jsou výjimečnými případy, které musí soudy vždy řádně

¹⁹ Nález sp. zn. III. ÚS 3363/10.

²⁰ § 100 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., ve znění zákona č. 295/2008 Sb.,

odůvodnit. V duchu tohoto závěru Soud postupoval i v nálezech sp. zn. III. ÚS 3007/09, sp. zn. I. ÚS 2661/10 a III. ÚS 3363/10.²¹

Pravidlo priority přímého slyšení však není v pozdější judikatuře dodržováno. Se zprostředkovaným názorem OSPODem se soudy spokojily např. v kauze sp. zn. II. ÚS 1651/09, týkající se úpravy styku dětí s rodiči (děti byly ve věku 13 a 15 let!), sp. zn. III. ÚS 2621/10 či sp. zn. II. ÚS 1649/13. Praxe zjišťování názoru dítěte prostřednictvím OSPODu se uznává jako dostatečná i po přijetí nálezu sp. zn. I. ÚS 3304/13, v němž Soud provedl otevřenou interpretaci principu účasti dítěte s důrazem na přímé vyjádření názoru dítěte. Např. v jednom ze svých nejnovějších nálezů ke střídavé péči ze dne 26. 5. 2014 Soud posoudil jako nedůvodnou námitku stěžovatelů, že soudy vyslechly nezletilé pouze prostřednictvím opatrovníka, přestože případ nevykazoval žádnou výjimečnost ve smyslu § 100 odst. 4 o. s. ř. Podle Soudu byl sice názor nezletilých zjištěn pouze zprostředkovaně, aniž by obecné soudy ve svých rozhodnutích detailněji odůvodnily, proč nezletilé samy nevyslechly, nicméně Ústavní soud „vzhledem k věku obou nezletilých [a contrario rozsudek ESLP ve věci Havelka a další proti České republice ze dne 21. 6. 2007 č. 23499/06, bod 62 (kde bylo nezletilým 11, 12 a 13 let); či nález sp. zn. III. ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010 (N 172/58 SbNU 503) (kde bylo nezletilé 15 let)] nepovažuje tento postup za protiústavní“²² V době rozhodnutí soudu prvního stupně byla nezletilým 9 a 7 let. Soud k tomu uvedl, že u dětí mladších 10 let zpravidla není nutné zjistit přání dítěte přímo před soudem, ale stačí zjistit jeho názor zprostředkovaně. V řízení před odvolacím soudem bylo sice starší nezletilé již 10 let, ale odvolací soud vycházel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně a sám dokazování neprováděl. Podle Soudu nebyla tedy ani v odvolacím řízení práva stěžovatele dotčena. Ačkoli z ústavněprávního hlediska by sice bylo vhodnější, dodal Soud, kdyby obecné soudy výslovně uvedly, proč nebyly děti vyslechnuty přímo soudem, „nicméně vzhledem k nízkému věku nezletilých v kombinaci s tím, že jejich názor byl řádně zjištěn jinak (a contrario body 31 a násl. nálezu sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014, kde nebyl názor dítěte zjištěn vůbec) nedosáhl v projednávaném případě tento nedostatek takové intenzity, že představoval porušení základních práv stěžovatele.“²³

Soud však zároveň upozornil, že v průběhu řízení před ním dosáhla starší nezletilá 11 let, „tj. věku, kdy je již v zásadě nezbytné vyslechnout její názor přímo soudem...“ a proto jsou soudy, vzhledem

²¹ Nález sp. zn. III. ÚS 3007/09, nález sp. zn. I. ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010, N 219/59 SbNU 167, K rozhodování o střídavé výchově dítěte a o zjištění názoru dítěte na věc a nález sp. zn. III. ÚS 3363/10.

²² Nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014, Střídavá péče.

²³ Nález sp. zn. I. ÚS 2482/13.

k derogačnímu nálezu, povinný jeho názor zjistit přímo, a u mladší z dětí, které v mezidobí dosáhlo 9 let, zvážit také jeho přímé slyšení před soudem.²⁴

Uvedený závěr vystihuje nevyvážený postoj Soudu k přímému zjišťování názoru dítěte, včetně přílišného významu kladeného na kritérium věku dítěte. Na jedné straně Soud respektuje praxi, která vychází ze stanoviska a názoru OSPODu, na straně druhé Soud zdůraznil význam objektivního náhledu, který soudci poskytuje zjištění názoru přímo od dítěte a nikoli již pracovníky OSPODu zpracovaný závěr. V této souvislosti konstatoval, že pokud názor dítěte vnímá soudce vlastními smysly, *„eliminuje se riziko dezinterpretace názoru nezletilého dítěte třetí osobou;... jsou tak dány větší garance objektivního posouzení názoru nezletilého dítěte.“*²⁵

Nekonzistence judikatury nepomáhá řešit problémy, které se projevují v situacích, kdy stanovisko OSPODu, odlišné od vyjádření dítěte, se promítne do konečného rozhodnutí soudu namísto názoru dítěte. Takovým případem je např. nález sp. zn. III. ÚS 3007/09, v níž se jednalo o ústavní stížnost stěžovatelky (matky nezletilé) proti rozhodnutím obecných soudů o nařízení ústavní výchovy a omezení rodičovské zodpovědnosti. Stěžovatelka namítala, že její dcera (starší 15 let) nebyla v průběhu řízení osobně vyslechnuta s tím, že naplnění tohoto práva nelze dovozovat z toho, že během řízení *„o věci hovořila s příslušnou pracovnící orgánu sociálně-právní ochrany dětí.“*²⁶ Soud prvního stupně ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že se snažil zjistit její názor prostřednictvím pracovníků OSPOD a dostalo se mu sdělení, že si nezletilá přeje být umístěna v dětském domově. Podle vyjádření stěžovatelky okresní soud v řízení o nařízení ústavní výchovy, aniž by nezletilou vyslechl, vzal za její vyjádření pouze *„Iživé zprávy od sociální pracovníce OSPOD“, a ač nezletilá soudu opakovaně dopisy sdělovala svá přání, rozhodl v rozporu s nimi“*²⁷ Soud námitce stěžovatelky vyhověl, neboť neshledal důvod, pro který bylo nezletilé odepřeno právo na slyšení.

Velmi zásadním způsobem se stanoviska OSPODu promítly v případech odebrání třídního dítěte kojící matce v kauzách pod sp. zn. IV. ÚS 2244/09 a II. ÚS 2546/10. Při rozhodování o odebrání dítěte hrály značnou roli a postoj a zprávy OSPODu, neboť právě nespolupráce matky s OSPODem byla jedním z důvodů pro rozhodnutí o tom, že matka není schopna se o dítě postarat. Soud napadená rozhodnutí, jimiž byla nezletilá umístěna a dále ponechávána v kojeneckém ústavu, zrušil a konstatoval, že výchovnou nezpůsobilost matky a ohrožení příznivého vývoje dítěte nelze zakládat

²⁴ Nález sp. zn. I. ÚS 2482/13.

²⁵ Nález sp. zn. I. ÚS 2661/10.

²⁶ Nález sp. zn. III. ÚS 3007/09.

²⁷ Nález sp. zn. III. ÚS 3007/09.

pouze na zjištění, že se matka odmítá podrobit šetření ohledně svých bytových a sociálních podmínek. Avšak ani případné zjištění o nevyhovujících sociálních a bytových podmínkách bez patřičně nabídnuté pomoci příslušných orgánů by však dle přesvědčení Soudu samo o sobě nenaplnilo předpoklady pro odejmutí dítěte matce.²⁸

Problematické jsou také další způsoby zásahů OSPODu do řízení, v němž se rozhoduje o věcech péče o dítě. Intervence OSPODu výrazně ovlivnila rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy v kauze sp. zn. II. ÚS 838/07. Jednalo o nařízení ústavní výchovy nezletilé, jejíž matka (stěžovatelka) byla trestně stíhána pro trestný čin ublížení na zdraví své další dvouměsíční dcery. Ústavní soud k činnosti OSPOD v této věci uvedl, že je nesporné, že OSPOD byl v okamžiku zahájení trestního stíhání matky, které bylo motivováno úmrtím její dvouměsíční dcery, povinen intervenovat ve prospěch řádné péče o dítě, než bude na jedné straně tato tragédie zcela objasněna a viník či viníci případně potrestáni, a na straně druhé zváženo riziko ve vztahu k účasti rodičů na této tragédii. Bylo tedy zcela namístě předběžné svěřením nezletilé do péče babičky, resp. předběžná ústavní výchova. Následné řízení však nemohlo být motivováno nutností omezit rodičovská práva za každou cenu, ale jen s ohledem na zjištění skutkového stavu. Stejně tak nemůže toto řízení představovat trest za jednání či opomenutí rodičů, neboť podstatou výchovných opatření je zajištění řádných podmínek pro péči a výchovu dítěte do budoucna. Pokud tedy OSPOD a v konečném důsledku i soud prvního stupně argumentovaly, že stěžovatelka, ač byla zproštěna obžaloby, „jednoznačně ví, kdo nese odpovědnost za smrt dcery Patricie, vytýkaly tak stěžovatelce její právo neobviňovat sebe a osoby sobě blízké, jež je zakotveno v čl. 37 odst. 1 Listiny. To však v daném řízení nemohlo hrát žádnou zásadní roli, pokud neměl být porušen čl. 3 odst. 3 Listiny, který zapovídá působení újmy na právech pro uplatňování základních práv a svobod.“²⁹

V kauze sp. zn. II. ÚS 485/10 se stěžovatelka (matka a její nezl. dcera) domáhaly zrušení rozhodnutí týkajícího se osvojení, resp. rozhodnutí o tom, že k osvojení nezletilé není třeba souhlasu matky v důsledku nezájmu matky o nezletilou. Ústavní soud zrušil napadená rozhodnutí pro rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 8 odst. 1 evropské Úmluvy. Ve vztahu k činnosti OSPODu konstatoval, že celým případem (svěřením do pěstounské péče a zvažovanou adopcí nezletilé) se táhne základní problém

²⁸ Nález sp. zn. II. ÚS 2546/10. Viz též rozsudek ESLP ze dne *Walla a Wallová proti České republice* ze dne 26. 10. 2006 (stížnost č. 23848/04).

²⁹ Nález sp. zn. II. ÚS 838/07 ze dne 10. 10. 2007, N 157/47 SbNU 53, Podmínky pro nařízení ústavní výchovy a pro odnětí dítěte biologickým rodičům.

stěžovatelky, který je její nemajetnost a z ní vyplývající problémové bydlení. Soud konstatoval, že ačkoli „*nepochybuje o ryzích úmyslech orgánů sociálně-právní ochrany dětí a FOD*“, nemůže se zároveň ubránit konstatování, že „*kdyby tyto orgány věnovaly stejnou práci aktivní pomoci matce tak, jako zarputile podnikaly řadu kroků k omezení jejich rodičovských práv, nemusela dnes být nezletilá v pěstounské péči a k možná již neodčinitelnému zásahu do vztahu mezi matkou a dítětem vůbec nemuselo dojít.*“³⁰

2. 3. Kvalita zastoupení OSPODem a jeho nečinnost v řízení

Nejpodrobněji se rolí OSPODu jako opatrovníka dítěte Soud zabýval ve věci sp. zn. I. ÚS 3304/13. V této věci Soud provedl rozsáhlou interpretaci principu účasti dítěte na řízení, které se jej dotýká. Jeho záruky aplikoval i na řízení, ve kterém se nejednalo o řízení ve věcech nezletilých, ale o otázku určení neúčinnosti darovací smlouvy, již rodiče převedli na své děti nemovitost určenou k bydlení, ve které měly děti své bydliště. Stěžovatelé (otec a obě děti) v ústavní stížnosti napadli jednak rozsudek okresního soudu, kterým bylo vyhověno žalobě akciové společnost vůči nezletilým dětem (žalovaným) a rozhodl, že předmětná smlouva je vůči žalobci právně neúčinná a dále rozhodnutí, kterým bylo zastaveno řízení o jejich odvolání.

V uvedeném řízení okresní soud poté, co nezletilým (ve věku 16 a 9 let) ustanovil jako kolizního opatrovníka OSPOD, komunikoval dále již pouze s tímto opatrovníkem, a nikoli s nezletilými přímo. Na prvním jednání požádal OSPOD o odročení z důvodu složitosti věci a nutnosti vyhledat odbornou právní pomoc a poté, co v písemném podání navrhl žalobu zamítnout, byl již v dalším řízení nečinný. Proti rozsudku nepodal odvolání a rozsudek nabyl právní moci. Odvolání podané stěžovateli a jejich zákonnými zástupci nebylo přijato, neboť odvolání mohli nezletilí podat pouze prostřednictvím OSPODu, který jej nepodal. Nezletilí stěžovatelé se tak ocitli v začarovaném kruhu.

V ústavní stížnosti namítali porušení svého práva na spravedlivý proces a na rodinný a soukromý život. Porušení těchto práv odůvodnili tím, že nebyli v řízení před okresním soudem slyšeni a ani jim nebyla dána možnost se k věci vyjádřit. Namítali také porušení svého práva na soudní ochranu, neboť proti rozhodnutí soudu prvního stupně nemohli podat odvolání.

³⁰ Nález sp. zn. II. ÚS 485/10.

Soud námitky nezl. stěžovatelů uznal jako důvodné. Vedle porušení jejich práva na slyšení dle čl. 12 Úmluvy, shledal především porušení práva dětí na projednání věci v jejich přítomnosti a na přístup k soudu v důsledku nečinnosti OSPODu. V souvislosti se zastupováním nezletilých Soud vyjádřil údiv nad tím, že v daném řízení o určení neúčinnosti darovací smlouvy byl dětem ustanoven jako opatrovník právě OSPOD, tedy orgán specializovaný na ochranu práv a zájmů dětí, který však nemá vlastní odborné kapacity pro právní zastupování. To se ukázalo i v tomto případě, kdy se sám OSPOD vyjádřil, že byl nucen vyhledat odbornou právní pomoc vzhledem k právní komplikovanosti případu. V dané věci by tak bylo mnohem vhodnější a odpovídající účinně ochraně práv dětí, pokud by byl jako opatrovník dětem ustanoven advokát. Úprava v novém občanském zákoníku, která již nespécifikuje, kdo má být dítěti ustanoven kolizním opatrovníkem, by měla soudům umožnit větší flexibilitu v tom smyslu, aby nebyl automaticky opatrovníkem ustanovován OSPOD, pokud to není v nejlepším zájmu dítěte. Soud zdůraznil, že obecně nepovažuje za nejšťastnější situaci, kdy je kumulována funkce opatrovníka hájícího nejlepší zájem dítěte a jeho právního zástupce. Také Výbor ministrů v Pokynech zdůrazňuje, že kolizní opatrovník má pomoci soudu definovat a chránit nejlepší zájem dítěte, zatímco právní zástupce má hájit názory a stanoviska dětí. Zájmy chráněné opatrovníkem a právním zástupce tak nemusí být vždy shodné.³¹ Důležitou roli hraje také rozdílná kvalita právního zastoupení poskytnutého OSPODem a právně kvalifikovanou osobou. V konkrétním případě Soud především poukázal na skutečnost, že OSPOD nezletilé nijak o řízení neinformoval, nedostavil se na jednání, na němž žalobce přednesl zásadní argumenty, na které nezletilí nemohli reagovat, neboť nebyli na jednání přítomni, jelikož o něm ani nebyli informováni a ani jejich opatrovník se jednání neúčastnil. Za takového stavu bylo povinností okresního soudu na tuto situaci reagovat a umožnit nezletilým se k předneseným argumentům vyjádřit, případně vyvodit důsledky o kvalitě zastoupení a přistoupit ke změně opatrovníka. Způsob, jakým opatrovník nezletilé zastupoval „*legitimně vyvolává otázku, zda by na to nebyli lépe, kdyby jim ustanoven vůbec nebyl*“³² Soud navíc konstatoval, že kolize zájmů dětí a rodičů byla v dané věci velmi subtilní. V případě neúspěchu mohly děti přijít o své bydlení, čemuž se jejich rodiče snažili zabránit. Právě z tohoto pohledu byla nečinnost opatrovníka zvláště problematická.

³¹ Viz též Důvodová zpráva k Pokynům, bod 105.

³² Nález sp. zn. I. ÚS 3304/13.

Obdobně jako u osob s omezenou způsobilostí k právním úkonům, i u dětí je nepřípustné, aby o jejich právech bylo rozhodováno bez toho, aby jim vůbec byla dána možnost se řízení účastnit, vyjádřit v něm svůj názor a hájit svou pozici. Soud zdůraznil, že neúspěch v řízení mohl v konečném důsledku vést k případnému postižení nemovitostí v rámci exekuce, což by představovalo zásah do práv nezletilých na ochranu domova.

Závěrem Soud konstatoval, že pokud soud ustanovuje dítěti ve sporném občanskoprávním řízení opatrovníka, měl by zpravidla s ohledem na nejlepší zájem dítěte ustanovit advokáta. Ustanovení opatrovníka však soud nezavazuje povinnosti zapojit dítěte do řízení, umožnit mu účastnit se jednání a k věci se vyjádřit. Případné omezení těchto práv musí být odůvodněno s ohledem na nejlepší zájem dítěte.

3. Úloha soudů a orgánů veřejné moci v řízení ve věcech péče o děti

S postavením OSPODu v řízení ve věcech péče o děti je spojena otázka postavení a role orgánů veřejné moci při ochraně práv dítěte a rodinného života. Ústavní soud při interpretaci práva dětí a rodičů na rodičovskou výchovu a péči ve smyslu čl. 32 odst. 4 Listiny opakovaně zdůraznil odpovědnost soudů za naplnění tohoto práva, a to pro všechny typy řízení. Systematické zařazení tohoto práva do kategorie práv hospodářských a sociálních se odráží v jeho interpretaci nikoli jen jako práva na to, aby státní moc nezasahovala do rodinné péče, ale naopak i tak, aby takové péči státní moc poskytovala specifickou ochranu. Ta zahrnuje i pomoc se zajištěním materiálních a nemateriálních podmínek pro to, aby se dítě mohlo rozvíjet v přirozeném rodinném prostředí.³³ Obdobně platí pro ochranu soukromého a rodinného života. I zde Soud shodně s pojetím ESLP zdůrazňuje, že obsah těchto práv je třeba vykládat nejenom jako povinnost státu respektovat rodinný život, ale i jako pozitivní závazky státu k ochraně rodinného života.³⁴

Prioritou pro všechny orgány veřejné moci by mělo být jednat ve prospěch ochrany dětí a rodiny. I když to může působit jako samozřejmost, praxe i judikatura ukazují, že intervence OSPODu a v jejím

³³ Viz např. náleží I. ÚS 420/05 ze dne 11. 10. 2007, N 158/47 SbNU 63, K postupu státních orgánů při výkonu práva rodiče na styk s dítětem.

³⁴ Nález sp. zn. II. ÚS 586/06 ze dne 20. 2. 2007, N 33/44 SbNU 399, K úpravě styku dítěte s jeho původním matrikovým otcem, jehož otcovství bylo později popřeno. Viz též např. náleží sp. zn. II. ÚS 3765/11 ze dne 13. 3. 2012, N 52/64 SbNU 645, Rozhodování obecných soudů o úpravě styku rodiče s nezletilým dítětem.

důsledku přijatá opatření soudů a jiných orgánů veřejné moci často směřují namísto pomoci rodinnému životu k jeho oslabení.

Tyto závěry je třeba vztáhnout i na procesní práva a postavení dítěte v řízení. K účinné ochraně práv dítěte a rodinného života je nutné, aby orgány veřejné moci umožňovaly dětem realizovat záruky k obraně svých práv. Jedním z nejvýznamnějších záruk je právě odpovídající zastoupení dítěte, kdy jeho zástupce by jej měl považovat za plnohodnotného klienta s vlastními právy.³⁵

Ústavní soud v souvislosti se zastoupením dítěte kolizním opatrovníkem zdůraznil odpovědnost státu za vedení takového zastoupení. Konstatoval, že účelem ustanovování kolizního opatrovníka dítěti je obecně lepší ochrana jeho práv, čímž stát demonstruje svou odpovědnost za blaho dítěte a také naplňuje právo dětí a mladistvých na zvláštní ochranu dle čl. 32 odst. 1 Listiny. Avšak skutečnost, že stát fakticky vnucuje účastníku řízení zástupce bez ohledu na jeho vůli a vůli jeho zákonných zástupců, má určité důsledky. Pokud má účastník řízení zvoleného zástupce, odpovídá za jeho volbu a kroky v řízení účastník sám. Pokud je opatrovník ustanoven soudem, soud odpovídá za to, že opatrovník bude hájit práva účastníka řízení.³⁶

Ústavní soud nezpochybnil obecnou praxi, podle níž je-li strana občanskoprávního řízení zastoupena, soud doručuje pouze zástupci a fakticky tak komunikuje pouze s ním. Avšak situace, kdy je nezletilým fakticky vnucen opatrovník, vyžaduje jiný postup. V takovém případě zásadně nestačí, pokud soud komunikuje pouze s ustanoveným opatrovníkem. Pokud tomu tak je, soud tím fakticky zastoupenému účastníkovi upírá právo být přítomen jednání a vyjádřit se k věci. Podle Ústavního soudu se obecné soudy nemohou bezvýhradně spolehnout na to, že ustanovený opatrovník bude dodržovat všechny své povinnosti a se zastoupeným intenzivně komunikovat, ale musí toto ověřovat: *„Zůstává na odpovědnosti soudu, aby zajistil též možnost zastupovaného účastníka samého, a to i dítěte, účastnit se řízení a vyjádřit svůj názor k věci, pokud to není v rozporu s jeho nejlepšími zájmy. Občanský soudní řád takový postup nevylučuje, neboť § 50b odst. 4 písm. e) umožňuje doručování i zastoupeným účastníkům, rozhodne-li tak soud.“*³⁷ Soudy musí dítěti umožnit účastnit se řízení a vyjádřit se k věci. Uvedený výklad Soudu odpovídá i pojetí justice vstřícné k dětem, podle kterého děti, jako nositelé práv, by měly mít možnost využít všech právních prostředků k účinnému výkonu svých práv nebo k jednání v případě jejich porušení.

³⁵ Viz též Pokyny bod. 37 a násl.

³⁶ Nález sp. zn. I. ÚS 3304/13.

³⁷ Nález sp. zn. I. ÚS 3304/13.

Shrnutí

Postavení orgánu sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníka dítěte je spojeno s celou řadou problémů, které se přímo dotýkají ochrany práv dítěte. Jedním z nich je nedostatek nezávislosti a objektivního posouzení věci OSPODem především v případech, kdy OSPOD vystupuje jako opatrovník v řízení, v němž je zároveň navrhovatel. V takových případech by se mělo vycházet ze závěru ESLP vysloveném v kauze *Havelka a další proti ČR*, podle kterého, pokud je OSPOD v procesním postavení navrhovatele, nemůže současně plnit odlišnou úlohu opatrovníka dítěte a soud by měl určit jinou vhodnou osobu. Tento princip je také již zakotven v z. ř. s., který s účinností od 1. 1. 2014 stanoví, že byl-li jmenován opatrovníkem nezletilého orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal podnět nebo návrh na zahájení řízení, jmenuje soud na návrh opatrovníka jiného.

Přetrvávajícím problémem je faktický vliv OSPODu v řízení ve věcech péče o děti uplatňovaný zprostředkováním názoru a zájmu dítěte a dalšími intervencemi v řízení. Tento problém neřeší zcela konzistentně ani judikatura Ústavního soudu.

I po novelizaci o. s. ř., podle níž by pro zjištění názoru dítěte mělo být prioritním způsobem jeho přímé slyšení, zůstává fakticky základním způsobem zjištění názoru prostřednictvím OSPODu. Tato okolnost souvisí se zažitým stereotypem vnímání role OSPODu v řízení i se zažitými modely rozhodování soudů, které přiznávají postojům OSPODu velkou váhu, neboť jsou považovány za jakési „oficiální“ stanovisko odborníků na zájmy dítěte. Naproti tomu k relevanci názoru dítěte se soudy často staví stále skepticky.

Důsledkem jsou situace, kdy obecný soud v řízení vychází ze stanoviska OSPODu, jež je protichůdné s názorem dítěte na danou věc. Z hlediska nejlepšího zájmu dítěte je však potřeba, aby soudce nevycházel pouze z postoje OSPODu, ale přinejmenším je poměřoval i s názorem dítěte, případně rodičů, a vytvořil si tak vlastní objektivní náhled na věc.

Intervence OSPODu by měla směřovat především k ochraně zájmů dítěte a ochraně či obnovení rodinných vztahů, a to i v případech, kdy jsou rodinné vztahy nestandardní, resp. nevyhovují materiálním standardům a představám OSPODu o sociálních hodnotách rodiny. Na tuto skutečnost upozornil v některých rozhodnutích i Soud, když zdůraznil, že (ne)spolupráce s OSPODem nemůže být kritériem pro hodnocení kvality péče rodičů o dítě. Soud poukázal také na to, že OSPOD by měl při řešení konkrétních problémů v rodině věnovat své úsilí především k pomoci rodičům, a nikoli k přijetí

opatření směřujících k omezení rodičovských práv. Prioritou pro činnost OSPODu, soudu a dalších zúčastněných orgánů by mělo být jednat tak, aby k zásahům, které oddělují děti a rodiče, nemuselo vůbec dojít. V praxi se však objevuje přístup opačný, kdy se řešení problému nehledá uvnitř rodiny, např. sociální pomocí, nýbrž v první řadě prostřednictvím institucionálních opatření vně rodiny. I zde se naráží na zažitý model rozhodování v případě ohrožených dětí, pro který je charakteristická důvěra v instituce a nedůvěra vůči rodině, které se ocitla ve složité situaci. Tento přístup byl v několika případech důvodem pro zrušení rozhodnutí obecných soudů Ústavním soudem.

V souvislosti se zastoupením dítěte soudem ustanoveným opatrovníkem OSPODem Soud zdůraznil odpovědnost státu za způsob vedení takového zastoupení. Zastoupení dítěte by nemělo být pouze formální, ale mělo by směřovat k účinné ochraně práv. Pokud tomu tak není, soud by měl situaci řešit a případně přistoupit ke změně opatrovníka. Ustanovení opatrovníka nezabývá soud povinností zapojit dítě do řízení a vyjádřit se k věci.

Soud se také vyjádřil ke kvalitě zastoupení OSPODem v případech, které vyžadují právní znalosti. V takových případech by neměl být automaticky jako opatrovník ustanoven dítěti OSPOD, ale advokát, který může účinně hájit práva dítěte. OSPOD by tedy neměl být „univerzálním“ opatrovníkem dítěte ve všech případech. Jeho postavení by se mělo zvažovat nejen s ohledem na charakter řízení, ale i na kvalitu jeho činnosti ve smyslu účinné ochrany práv dítěte v konkrétní věci. Význam uvedených principů je zcela zásadní, neboť důsledkem špatného zastoupení či zásahu OSPODu je neodčinitelný zásah do postavení dítěte a jeho vztahu k rodičům.

Struktura analýzy

Úvod

1. Problémy postavení orgánu sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníka ohroženého dítěte

2. Judikatura Ústavního soudu k problematice postavení OSPODu jako opatrovníka dítěte
 2. 1. Střet zájmů v případě postavení OSPODu jako navrhovatele a kolizního opatrovníka v judikatuře Ústavního soudu
 2. 2. Faktická moc OSPODu
 2. 3. Kvalita zastoupení OSPODem a jeho nečinnost v řízení

3. Úloha soudů a orgánů veřejné moci v řízení ve věcech péče o děti

Shrnutí

Seznam použité judikatury:

1. Ústavní soud ČR:

Nálezy:

- IV.ÚS 257/05 ze dne 26. 1. 2006, N 26/40 SbNU 211, K vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem.
- Nález sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007, N 33/44 SbNU 399, K úpravě styku dítěte s jeho původním matrikovým otcem, jehož otcovství bylo později popřeno.
- II.ÚS 838/07 ze dne 10. 10. 2007, N 157/47 SbNU 53, Podmínky pro nařízení ústavní výchovy a pro odnětí dítěte biologickým rodičům.
- I.ÚS 420/05 ze dne 11. 10. 2007, N 158/47 SbNU 63, K postupu státních orgánů při výkonu práva rodiče na styk s dítětem.
- sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009, N 80/53 SbNU 11, K právu dítěte na slyšení v případě zásahu do osobní svobody
- Nález sp. zn. III. ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2009, N 172/58 SbNU 503, Právo nezletilého dítěte na slyšení v řízení, v němž se rozhoduje o jeho záležitostech.
- sp. zn. II. ÚS 485/10 ze dne 13. 4. 2010, N 82/57 SbNU 93, K povinnosti soudu zkoumat skutečné důvody nezájmu rodiče o dítě při rozhodování o osvojení
- sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010, N 146/58 SbNU 227, K otázce předběžného opatření ve věcech péče o nezletilé ve vztahu k právům rodičů, dětí a problematice spravedlivého procesu.
- nález sp. zn. I. ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010, N 219/59 SbNU 167, K rozhodování o střídavé výchově dítěte a o zjištění názoru dítěte na věc
- sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011, N 131/62 SbNU 59, Neústavnost předběžného opatření o umístění nezletilého do psychiatrické léčebny při odmítání styku s druhým rodičem.
- sp. zn. II. ÚS 2546/10 ze dne 6. 9. 2011, N 150/62 SbNU 303, Posouzení důvodů pro odnětí nezletilého dítěte z péče matky a odevzdání do ústavní péče.

- Nález sp. zn. II. ÚS 3765/11 ze dne 13. 3. 2012, N 52/64 SbNU 645, Rozhodování obecných soudů o úpravě styku rodiče s nezletilým dítětem.
- sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014, K právu dítěte na projednání věci v jeho přítomnosti a na slyšení v soudním řízení, jehož se týká; nejlepší zájem dítěte.
- sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014, Střídavá péče.

Usnesení:

- sp. zn. II. ÚS 522/05 ze dne 16. 11. 2005
- sp. zn. II. ÚS 1651/09 ze dne 18. 3. 2010
- sp. zn. III. ÚS 2621/10 ze dne 26. 1. 2011
- sp. zn. II. ÚS 1649/13 ze dne 8. 8. 2013

2. Evropský soud pro lidská práva:

- Rozsudek ze dne 21. 6. 2007, *Havelka a další v. Česká republika* (stížnost č. 23499/06).
- Rozsudek ESLP ze dne 22. 6. 1989, *Eriksson v. Švédsko* (stížnost č. 11373/85).
- Rozsudek ESPL ze dne 25. 1. 2000, *Ignaccolo-Zenide v. Rumunsko* (stížnost č. 31679/96).
- Rozsudek ze dne 26. 10. 2006, *Wallová a Walla v. České republiky* (stížnost č. 23848/04)

Základní literatura k tématu:

- Kristková, Veronika. Práva dítěte a procesní praxe českých soudů in *Via iuris* 2005, s. 73-79.
- Hilšerová, Eva. Může advokát, jako soudem ustanovený kolizní opatrovník nezletilého, nahlížet do spisové dokumentace o dítěti, vedené OSPOD?“ in *Bulletin advokacie* 6/2014, str. 31 – 35.
-

Seznam používaných zkratk:

Úmluva – Úmluva o právech dítěte, vyhlášena jako č. 104/1991 Sb.

Listina – Listina základních práv a svobod, vyhlášena usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších změn.

evropská Úmluva - Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášena jako č. 209/1992 Sb., ve znění pozměňujících protokolů

FOD – Fond ohrožených dětí

Soud – Ústavní soud

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

Pokyny – Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem z roku 2010

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

o. s. ř. – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

OZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

RE – Rada Evropy

Sb. z. – Sbírka zákonů

sp. zn. – spisová značka

zákon o rodině – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

z. ř. s. – zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních